

F:16vicr

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ	
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	
Издание	201 г.
Број на	16.08.2016
Седмичен	17
бул. Шипченски п. 36б, 1000 Сп. 17	
телефон: 02/ 97 9 98 98 ; факс: 02/ 97 9 21 91	

СТ А Н О В И Щ Е

на проф. д.и.н. Витка Тошкова

за дисертационния труд „ПАРИЖКАТА МИРНА КОНФЕРЕНЦИЯ: КОНЦЕПЦИИ И РЕАЛНОСТИ. (По примера на Тешин)”, представен за защита от ВИКТОР НИКОЛАЕВ РОГОЗЕНСКИ, редовен докторант в Секция „История на света и международните отношения в ново и най-ново време” към Института за исторически изследвания-БАН, за присъждане на образователната и научна степен „ДОКТОР”; научен ръководител: доц. д-р ТЕОДОРИЧКА ГОТОВСКА-ХЕНЦЕ

Териториалните и междуетнически проблеми, възникнали с приключването на Първата световна война в Централна Европа, са тема на дисертационния труд, но в локален район – Тешин, за чиято принадлежност претендират на Парижката мирна конференция (ПМК) поляци и чехи. Докторантът Виктор Рогозенски изследва един от принципите, приет на този важен и с дългосрочни последици международен форум (1919-1920) – правото на самоопределение на народите с общ етнически корен. Именно върху този спорен национален полско-чешки проблем докторантът фокусира проучването си. Той убедително разкрива с какви аргументи неговото решение от Великите сили-победителки оставя повече недоволство (в ощетената полска страна) отколкото удовлетворение. Ще добавя и друг мотив за тематичния избор на докторанта – въпросът за принадлежността на Тешинска Силезия е останал почти извън полезрението на българската хуманитаристика. Затова твърде ценни за специалистите-историци, а и за любителите на историята са анализите, които прави докторантът още в увода, на литературата, посветена на Тешинския въпрос. Той разкрива постиженията на отделните автори, разпределяйки ги в три периода: първи от 1919-1939, втори (социалистически) от края на Втората световна война до демократичните промени в Източна Европа от края на 80-те и трети – обнародваните след 1989 г. Определя и националната принадлежност на изследователите – „преди всичко полски и чешки автори”. Библиографската справка му дава основание да заключи, че учени от „трети страни” не са писали „специално изследване” по споменатия Тешински въпрос. Представените в увода монографии В. Рогозенски оценява по предпочитанията към темата – преобладават полските автори. Обяснението му е логично обосновано – „чешката страна е печеливша в териториалния спор”, тъй като получава повече територии (полски), при това с много по-малка численост на чешкото население и дори въобще липсващо. В тази уводна част докторантът не се ограничава само с характеристика на изследванията, но прави и исторически обобщения за политическото развитие на новопоявилата се Полска държава с нейните „етнически и социални

конфликти”. Не е пренебрегната и научната стойност на появилите се между двете световни кръвопролития трудове. Обяснението на докторанта е, че през тези години се пише повече „под влияние на емоциите”. Той се спира и върху мненията на видни политически личности от двете държави – Едвард Бенеш, Роман Дмовски – представени в техните речи, за да заключи къде се намира „зародишът на разногласията между лидерите”.

Със същата прецизност В. Рогозенски е разгледал и публикациите от социалистическия период. Общото впечатление за полската историография е, че поляците избягват да пишат по Тешинския въпрос, за да не нарушават добрия междусъседски диалог. Въпреки указанията, във Варшава излиза монографичен труд (1967), който е запазил „научната си и познавателна стойност”. Обективната преценка на докторанта може би трябва да продължи с посочване и на непълно разработените въпроси от следвоенната история на Тешин, за да очертае и собствения си принос. Подробен анализ е направен и на написаното по темата от чехословашки автори. Доброто познаване на излязлата литература в двете страни е дала възможност на докторанта да направи сравнение между приносите и недостатъците и преди всичко да определи причините, поради които полските и чешките автори защитават противоположни тези за поведението на собствените си управляващи и техните решения (нахлуването в Тешинска Силезия през януари 1919 г. за поляците е „подла и нелепа агресия” от страна на чехите); за чехите актът има „историко-държавно-правни причини”. Същият обективен подход докторантът прилага и при представяне на литературата, излязла след 1989 г. Голяма част от постиженията на разглежданите автори – особено включените статистически данни за броя на населението с преобладаващо полско население, коментираната политическа дейност на Бенеш и Дмовски, настроенията сред полските политически партии към съдбата на Тешин, религиозната принадлежност на населението в областта, формирането на националните съвети в защита на противоположните каузи, особеностите на чешката и полската външна политика – са въпроси, които докторантът или използва за доказване на своите тези, или има предвид при представяне на междудържавните отношения в Централна Европа. Познати са му и изследванията по обща история, за да може да изясни позициите на отделни „световни сили” към централноевропейските страни и техните проблеми. Не е пропуснато и отношението на „българския политически и интелектуален елит” към полския въпрос от 1915-1916 г. в Анкетата, обнародвана през 2011 г.

Усилията на докторанта да издири всички възможни литературни източници, които не само го характеризират като добросъвестен и коректен към чуждите научни постижения изследовател, но и потвърждава

впечатлението ми, че дисертацията му действително ще бъде сериозен принос в българската историография по проблемите на общата история през XX век. Тази констатация ще подсиля с действително великолепен обзор/анализ, който В. Рогозенски е направил на привлечените архивни колекции. Той познава отлично документалното богатство на Варшавския архив на новите документи, като подробно представя материалите от фонд 40, които ползва при анализа на участието на полската делегация в ПМК. Допълнителен източник на данни по „новата история на Тешинския край“ е открил в „Хранилище за ценни материали“. От него е подбрал непубликуваните досега (с малки изключения) прополските и прочешките пропагандни документи. Работи също в Държавния архив в Катовице с филиал в Тешин, където открива много повече неизползвани материали по темата, отколкото във Варшава. Изброява и други въпроси, които е представил документално в дисертацията си – за преброяването на населението, за взаимното злепоставяне на чехи и поляци, за протестната резолюция на полските учители, за чешките насилия над полското население през 1919/1920 г., за чешките гонения на поляци през плебисцитния период, за използваната сбирка „Молби и петиции на населението от Тешинско към Антантата и ПМК“ с апели на полски общественици и организации до победителите за справедливо решение на териториалния спор между двете страни. Търсейки научен баланс, В. Рогозенски е работил и в Националния архив в Прага, в Архива на Института „Т. Г. Масарик“ (Прага). Изследвал е кореспонденцията между лидерите на двете крила в чехословашкото национално движение – К. Крамарж и Масарик.

Структурата на изследването е построена така, че да разкрие логическата връзка между резултатите от Първата световна война и надеждите на лишените от държавност народи да постигнат национално самоопределение, чрез поставянето на нерешените въпроси от емигрантските движения, чрез платформите на силите, раздаващи „правосъдие“ на ПМК и др. (Първа глава). Подробно е изследвана дейността на ПМК (във Втора глава) с акцент върху Тешинския проблем, чешката военна окупация, неуспешните опити за мирно решение, с илюстрация на добронамерените велики сили към поляците (САЩ, донякъде Италия), на Г. Масарик, за да се изгради „тесен чехословашко-полски съюз“ за противодействие на Германия, за конфликта по принадлежността на жп линиите в областта, за избора на плебисцит след настояване на полската страна за уреждане на териториалния спор. За заключението, че полското искане няма „особено перспектива“ при категоричната френска и британска подкрепа дисертантът се позовава на изследването, публикувано от Д. Динева в ИПр. през 1998 г., бр. 1-2. Не оспорвам твърдението и затова бих препоръчала на В. Рогозински при

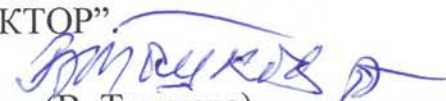
подготовката на доктората за публикуване (заслужава да бъде представен на по-широк кръг читатели) да допълни с повече информация тезите на авторката. Задължително е да бъде приложена и карта на Тешинска област.

В трета глава са разгледани подробно въпросите за подготовката на плебисцита, искан от Варшава. Показани са документи, които в детайли описват пропагандата в Тешинския край през този период, които са създадени и от поляци, и от чехи. Затова те са разделени на прополски и античешки и съответно антиполски и прочешки. Описани и са протестите сред полското и чешкото население, издаването петиции и меморандуми, за да се спечелят нови привърженици за двете каузи. Илюстрирани са и насилията върху поляци. Борбата за „справедливо разрешение” на спорния Тешински въпрос поляците прехвърлят и в Конференцията на посланиците, но резултатите не толерират волята на полското население. Взето е Арбитражно решение (29 юли 1920 г.) (Четвърта глава), което отнема част от територия с поляци. Представен е отзвукът в полската и чешката преса. Обобщението накратко предлага анализ на привържениците справедливо да бъде решен Тешинския проблем, техните мотиви и действия, а също и позицията на чехите с крайните и умерени искания за уреждане на териториалния спор, с влошената ситуация в Полша с полско-руския конфликт и позицията на Прага. Ценни са и документалните приложения, които е подбрал докторантът.

В отговор на изискванията ще приключа становището си с мнението, че авторефератът съответства на дисертационното съдържание; цитираните приноси също отразяват напълно постиженията на автора да изследва както документалните колекции, така и проучванията по темата на доктората, като формулира ясно направените заключения за разликите и някои прилики в политиката на Варшава и Прага по претенциите към Тешинска Силезия. Приложени са и обнародваните публикации, свързани с дисертацията.

В заключение ще обобщя, че в представения за защита труд са изследвани проблеми от почти непредставената с проучвания в българската историография тема за Парижката мирна конференция и нейните решения за принадлежността на Тешинска Силезия. Приносите на докторанта както в издирването на неизползвани архивни колекции в Полша и Чехия, така и в обширния анализ на вече съществуващата литературата ми дават основание да предложа на уважаемите членове на Научното жури да дадат своя положителен вот за присъждане на ВИКТОР НИКОЛАЕВ РОГОЗЕНСКИ на образователната и научна степен „ДОКТОР”

15 август 2016 г.

(В. Тошкова)